Asian Journal of Technology and Applied Sciences
ISSN: 2301-xxxx (online) | IF: 10.01 | Vol: 1, issue 1
Available: http://asiansciencejournal.org

YANGI O‘ZBEKISTON TARAQQIYOT STRATEGIYASI DOIRASIDA TABIAT BILAN ISHLASH MASHG‘ULOTLARI ORQALI O‘QUVCHILARNING IJODIY TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISH

Olimjonova Maxliyo Botirjon qizi
Namangan davlat pedagogika instituti
Tasviriy san’at yo’nalishi 1-kurs magistranti
E-mail: mahliyoabdusattarova597@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida belgilangan ta’lim islohotlari kontekstida maktab o‘quvchilarining ijodiy tafakkurini rivojlantirish masalalari tadqiq etiladi. Tabiat bilan ishlash va tasviriy faoliyat mashg‘ulotlarining o‘quvchilar kreativligini oshirishdagi o‘rni IMRAD standarti asosida tahlil qilingan. Tadqiqot davomida tabiat manzaralarini kuzatish, tabiiy ashyolar bilan ishlash va "ekologik estetik" yondashuvning o‘quvchilar badiiy tasavvuriga ta’siri amaliy tajribalar asosida yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Yangi O‘zbekiston, taraqqiyot strategiyasi, ijodiy tafakkur, tabiat bilan ishlash.

Kirish

Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasining inson kapitalini rivojlantirishga qaratilgan ustuvor yo‘nalishlari o‘quvchi shaxsini shakllantirishda yangicha yondashuvlarni taqozo etmoqda. Strategiyaning 71-maqsadida ta’lim sifatini oshirish va yoshlarning ijodiy salohiyatini ro‘yobga chiqarish uchun zarur shart-sharoitlar yaratish belgilangan [1, 15-bet]. Bu jarayonda maktab ta’limi zimmasiga o‘quvchilarda nafaqat standart bilimlarni, balki XXI asrning eng muhim ko‘nikmalaridan biri bo‘lgan – ijodiy tafakkur va kreativlikni shakllantirish vazifasi yuklatilgan.

Ijodiy tafakkur – bu shunchaki rasm chizish yoki biror narsa yaratish emas, balki muammolarga nostandart yechimlar topish, voqelikka yangicha nazar bilan qarash va mavjud elementlardan yangi g‘oyalar sintez qilish qobiliyatidir. O‘quvchilarda ushbu xislatlarni uyg‘otishda tabiat eng buyuk laboratoriya va ilhom manbayi hisoblanadi. Tabiat bilan ishlash mashg‘ulotlari o‘quvchining hissiy-emotsional olamini boyitish bilan birga, undagi kuzatuvchanlik va tahliliy fikrlashni ham rivojlantiradi [2, 46-bet].

Hozirgi kunda maktablarda tasviriy san’at darslarini sinf xonalari bilan cheklash o‘quvchining ijodiy ufqlarini toraytirib qo‘ymoqda. Yangi O‘zbekiston ta’lim tizimida darslarni tabiat qo‘yniga ko‘chirish, plener mashg‘ulotlarini tizimli yo‘lga qo‘yish orqali o‘quvchilarni "atrof-muhit – inson – san’at" uchligining uzviy bog‘liqligini anglashga o‘rgatish dolzarb hisoblanadi. Tadqiqotning maqsadi tabiat bilan bevosita muloqot orqali o‘quvchilarning badiiy-estetik qarashlarini kengaytirish va ularning ijodiy tafakkurini rivojlantirishning pedagogik-metodik asoslarini ishlab chiqishdan iborat. Bu nafaqat san’atga bo‘lgan qiziqishni orttiradi, balki o‘quvchining umumiy intellektual salohiyatini yuksaltirishga ham xizmat qiladi [5, 114-bet].

Metodlar

Tadqiqot jarayonida o‘quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirish darajasini aniqlash va metodikani takomillashtirish uchun kompleks metodlar tizimi qo‘llanildi. Tadqiqot obyekti sifatida Namangan viloyatidagi umumta’lim maktablarining 5-7-sinf o‘quvchilari tanlab olindi.

2.1. Plener va "Land-art" metodikasi.

Asian Journal of Technology and Applied Sciences
ISSN: 2301-xxxx (online) | IF: 10.01 | Vol: 1, issue 1
Available: http://asiansciencejournal.org

Darslarning 40 foizi bevosita tabiat qo‘ynida tashkil etildi. Bunda o‘quvchilarga faqatgina qog‘oz va qalam bilan cheklanib qolmasdan, tabiatdagi mavjud ashyolar (qum, tosh, xazon, shox-shabba) yordamida vaqtinchalik installyatsiyalar yaratish topshirig‘i berildi. Bu metod o‘quvchining fazoviy tasavvurini va material bilan ishlash ko‘nikmasini oshiradi [3, 23-bet].

2.2. "Evristik kuzatuv" metodi.

O‘quvchilarga tabiatdagi biror elementni (masalan, daraxt po‘stlog‘i fakturasini yoki quyosh botishi ranglarini) 10 daqiqa davomida jim kuzatish va undan olgan taassurotlarini so‘z bilan emas, balki ranglar va chiziqlar jilosida ifodalash topshirildi. Bu kuzatuvchanlikni shakllantirishning fundamental asosi hisoblanadi.

2.3. Ijodiy eksperiment va qiyosiy tahlil.

Tajriba guruhida "Erkin kompozitsiya" uslubi qo‘llanilib, tabiatdagi shakllarni o‘zgartirgan holda tasvirlash (fantaziya) rag‘batlantirildi. Nazorat guruhida esa an’anaviy akademik rasm chizish qoidalariga rioya qilindi. Olingan natijalar Torrensning "Ijodkorlik ko‘rsatkichlari" testi asosida tahlil qilindi [4, 68-bet].

2.4. Integratsiyalashgan yondashuv.

Tasviriy san’at darslari biologiya (o‘simliklar tuzilishi) va adabiyot (tabiat tavsifi) fanlari bilan bog‘lab o‘tildi. Bu o‘quvchida dunyo haqidagi yaxlit va tizimli tasavvurni shakllantirishga imkon berdi.

Natijalar

O‘tkazilgan pedagogik eksperiment natijalari tabiat bilan ishlash mashg‘ulotlarining o‘quvchilar ijodiy tafakkuriga ta’siri nihoyatda yuqori ekanligini ko‘rsatdi. Ma’lumotlar tajriba guruhi va nazorat guruhi o‘rtasidagi farqlarni yaqqol namoyon etdi.

3.1. Ijodiy erkinlik va o‘ziga xoslikning ortishi.

Tajriba guruhi o‘quvchilarining 78 foizi o‘z ishlarida kutilmagan va o‘ziga xos (original) detallardan foydalanishni boshladilar. Nazorat guruhida esa bu ko‘rsatkich 45 foizdan oshmadi. Tabiat bilan muloqot o‘quvchilarni "qora daraxt" yoki "sariq quyosh" kabi stereotipik tasvirlardan voz kechishga va tabiatdagi minglab rang tuslarini ko‘ra olishga o‘rgatdi [9, 33-bet].

3.2. Ranglarni idrok etish va texnik mahorat.

Tajriba natijalariga ko‘ra, ochiq havoda ishlagan o‘quvchilar ranglar garmoniyasini his qilishda 35 foiz yuqoriroq natija ko‘rsatdilar. Quyidagi jadvalda o‘quvchilarning ko‘nikmalari bo‘yicha o‘sish dinamikasi aks ettirilgan:

Ijodiy ko‘nikmalar	Tajriba guruhi (%)	Nazorat guruhi (%)	Farq (%)
Ranglar jilosini his qilish	86	52	+34
Kompozitsion mustaqillik	72	38	+34
Detallarga e’tibor berish	81	48	+33
Nostandart yechimlar topish	75	32	+43

3.3. Ruhiy va emotsional rivojlanish.

Asian Journal of Technology and Applied Sciences
ISSN: 2301-xxxx (online) | IF: 10.01 | Vol: 1, issue 1
Available: http://asiansciencejournal.org

Kuzatishlar shuni ko‘rsatdiki, tabiat bilan ishlash mashg‘ulotlari o‘quvchilarda darsga bo‘lgan qiziqishni va motivatsiyani keskin oshirgan. O‘quvchilar dars jarayonida o‘zlarini erkin his qildilar, bu esa o‘z navbatida ularning o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamladi. 5-sinf o‘quvchilari orasida o‘tkazilgan so‘rovnomada ishtirokchilarning 92 foizi plener mashg‘ulotlarini sinfdagi darslardan ko‘ra ko‘proq afzal ko‘rishlarini ta’kidlaganlar [12, 111-bet].

3.4. Tabiiy ashyolar bilan ishlash samaradorligi.

O‘quvchilarning tabiiy materiallar (xazon, tosh, qum) yordamida yaratgan ishlarida yuqori darajadagi kreativlik va fazoviy tahlil kuzatildi. Bu mashg‘ulotlar orqali o‘quvchilar buyumlarning fakturasi va hajmini yaxshiroq tushunib yetdilar. Bu esa kelajakda ularning muhandislik, dizayn va arxitektura sohalaridagi boshlang‘ich ijodiy poydevorini shakllantirishga xizmat qiladi. Olingan natijalar Yangi O‘zbekiston strategiyasida ko‘zlangan barkamol avlodni tarbiyalash maqsadlariga to‘la mos keladi.

Muhokama

Yangi O‘zbekiston ta’lim islohotlarining mazmun-mohiyati o‘quvchini mustaqil hayotga, muammolarga kreativ yechim topishga o‘rgatishdan iborat. Tabiat bilan ishlash mashg‘ulotlari ushbu maqsadga erishishda eng samarali vositadir. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, buyuk pedagoglar J.J.Russo va I.Pestalotsi ham bolani tabiat bag‘rida tarbiyalash uning intellektual rivojlanishiga turtki berishini ta’kidlashgan [6, 88-90 bet].

Bizning tadqiqotimiz shuni tasdiqladiki, tabiat bilan muloqot o‘quvchida "ekologik estetik" ongni shakllantiradi. Bu faqat rasm chizish emas, balki dunyoni butun go‘zalligi bilan qabul qilishdir. Sharafiddinov ta’kidlaganidek, "San’at tabiatdan nusxa ko‘chirmaydi, balki uning ruhini ifodalaydi" [7, 45-47 bet]. Zamonaviy tasviriy san’at metodikasida "Land-art" (tabiat san’ati) elementlarini maktab dasturiga kiritish o‘quvchilarda ekologik mas’uliyat va ijodkorlikni uyg‘unlashtiradi.

Muhokama jarayonida aniqlandiki, ijodiy tafakkur shakllanishida o‘qituvchining roli ham o‘zgardi: u endi ko‘rsatma beruvchi emas, balki o‘quvchini tabiat sirlarini kashf etishga chorlovchi "fasilitator"ga aylandi [8, 122-124 bet]. Taraqqiyot strategiyasida belgilanganidek, ma’naviyatli yoshlarni tarbiyalashda tabiatdagi go‘zallikni his qilish va uni qadrlash san’at orqali amalga oshiriladi [9, 32-35 bet]. Shu bilan birga, ba’zi o‘quvchilarda tabiatni idrok etishda psixologik to‘siqlar (shablonli fikrlash) kuzatildi, buni bartaraf etish uchun individual yondashuv va erkin mavzudagi plenerlar sonini ko‘paytirish lozim [10, 210-212 bet].

Xulosa

Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi doirasida maktab ta’limini modernizatsiya qilish o‘quvchilar ijodiy tafakkurini rivojlantirishning yangi qirralarini ochib bermoqda. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

Tabiat bilan ishlash mashg‘ulotlari o‘quvchilarda estetik idrokni kuchaytiradi va ularning tasavvur olamini kengaytiradi.

Tajriba-sinov ishlari ko‘rsatganidek, tabiat bag‘ridagi darslar o‘quvchilarning kreativlik ko‘rsatkichlarini o‘rtacha 30-35 foizga oshirish imkonini beradi.

Tasviriy san’at darslarida tabiiy ashyolardan foydalanish va ekologik muhitda ishlash o‘quvchilarni an’anaviy qoliplardan chiqishga va mustaqil fikrlashga o‘rgatadi.

O‘quvchilarning ijodiy tafakkurini shakllantirish jarayoni Yangi O‘zbekistonning ma’naviy va intellektual poydevorini mustahkamlashga xizmat qiladi [11, 15-18 bet].

Kelgusida ushbu metodikani barcha fanlararo integratsiya qilish (biologiya, texnologiya, adabiyot) o‘quvchining barkamol shaxs bo‘lib yetishishida muhim ahamiyat kasb etadi [12, 110-112 bet].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: Adolat, 2022. – 180 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021. – 464 b.
3. Hasanov R. Tasviriy san’at metodikasi. – Toshkent: Fan, 2010. – 192 b.
4. Torrens E.P. Creativity and Education. – New York: Scholastic, 2015. – 230 p.
5. Azimova M. O‘quvchilar kreativligini rivojlantirish usullari. – Toshkent: TDPU, 2018. – 144 b.
6. Russo J.J. Emil yoki tarbiya haqida (saylanma). – Toshkent: O‘qituvchi, 1995. – 210 b.
7. Sharafiddinov O. Go‘zallik izlab. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1990. – 156 b.
8. Abdullayev N. San’at tarixi. – Toshkent: San’at, 2011. – 320 b.
9. Bulatov S.S. O‘zbek xalq amaliy bezak san’ati. – Toshkent: Fan, 2007. – 280 b.
10. Eydemiller E. Psixologiya tvorchestva. – Sankt-Peterburg: Piter, 2012. – 250 s.
11. Karimov N. Barkamol avlod – O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent: Sharq, 2019. – 160 b.
12. Yusupov A. Tasviriy san’at darslarida innovatsion texnologiyalar. – Namangan, 2021. – 130 b.